

ISSN 1300-1458

 HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

CUMHURİYET
TARİHİ
ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ

CTAD

• Sayı 1 • Bahar 2005

Hacettepe Üniversitesi

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü

Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi
Sayı : 1 Yıl : 1 Bahar 2005

Sahibi	Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü adına Prof.Dr. Mustafa YILMAZ
Yazı İşleri Müdürü	Doç. Dr. Temuçin Faik ERTAN
Yayın Kurulu	Prof. Dr. Mustafa YILMAZ (Başkan) Doç.Dr. Fatma ACUN Doç. Dr. Adil DAĞISTAN Doç.Dr. Temuçin Faik ERTAN Doç. Dr. Adnan SOFUOĞLU Yrd. Doç. Dr. Yonca ANZERLİOĞLU Yrd.Doç. Dr. Ayten SEZER Dr. Yasemin DOĞANER Dr. Sadık ERDAŞ Dr. Derviş KILINÇKAYA Dr. Yunus KOBAL
Yayına Hazırlayan	Doç.Dr. Temuçin Faik ERTAN Yrd.Doç.Dr. Yonca ANZERLİOĞLU Dr. Yasemin DOĞANER Dr. Sadık ERDAŞ Dr. Yunus KOBAL
Bu Sayının Hakem Kurulu	Prof. Dr. Mehmet ŞAHİNGÖZ, Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Ankara. Prof. Dr. Semih YALÇIN, Gazi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Ankara. Prof. Dr. Mustafa YILMAZ, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara. Doç. Dr. Oğuz AYTEPE Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara. Doç. Dr. Adil DAĞISTAN, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara. Doç. Dr. Temuçin Faik ERTAN, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara. Doç. Dr. Şefika KURNAZ, Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bölümü, Ankara Doç. Dr. Yusuf SARINAY, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara. Doç. Dr. Adnan SOFUOĞLU, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara. Yrd. Doç. Dr. Necati AKSANYAR, Dumlupınar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Kütahya. Yrd. Doç. Dr. Ender GÖKDEMİR, Gazi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Ankara. Yrd. Doç. Dr. Ayten SEZER, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.

Tarihin Merkezindeki Türk Atatürk'ün "Türk Tarih Tezi"

The Turk at the Centre of the History: Atatürk's "Turkish Historical Thesis"

Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi (Bahar 2005) 75-91

Celal METİN

Arş.Gör., Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü

ÖZET

Etnik merkezli tarihsel yaklaşımla biçimlenen Türk Tarih Tezi, Türkiye Cumhuriyeti'nin ideolojik yapısına ciddi bir katkı sağlamıştır. Türk Tarih Tezini ortaya koyan Cumhuriyet kadroları İslam-Osmanlı tarih anlayışını reddedip, yerine Milli Tarih yazımı ve eğitimini koymaya girişmişlerdir. Türk Tarih Tezi ortaya konulduktan sonra, teze uygun kitaplar yazılmış, kongreler toplanmış ve bilimsel çalışmalar yapılmıştır. Atatürk'ün liderliğinde gerçekleşen bu girişimler Türk Tarih Kurumu ve Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin çalışmalarıyla desteklenmiştir. Görülebileceği gibi, Türk Tarih Tezi Türkiye'deki tarih yazımı üzerine çok yönlü siyasi, kültürel ve ideolojik etkilere sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Türk Tarih Tezi, Etnikmerkezlilik, Milli Tarih, Türk Tarih Kongresi

SUMMARY

The Turkish Historical Thesis, which is formed by the ethnocentric historical approach, contributed to the ideological structure of the Turkish Republic. The Republicans, who put the Turkish Historical Thesis forward, rejected the Islamic-Ottoman historical approach and settled the national history-writing and education. After the Turkish Historical Thesis was produced, the books were written, the congresses were assembled and the scientific works were made with

this thesis. These enterprises which were realised by Atatürk's leadership were supported by the works of the Turkish Historical Society and the Faculty of Language-History and Geography. We have seen that, the Turkish Historical Thesis has multi-purpose political, cultural and ideological effects on the History-writing of Turkey.

Key Words: *Atatürk, Turkish Historical Thesis, Ethnocentrism, National History-Writing, The Congresses of Turkish History.*

I. Giriş :

Atatürk dönemi Türkiye Cumhuriyeti yeni bir devletle birlikte yeni bir kimlik, yeni bir zihniyet ve yeni bir toplum biçimini şekillendirmiştir. Türk dili ve tarihi üzerine yapılan araştırmalar, Türk kültürünün ortaya çıkarılması ve Türk milliyetçiliğinin tanımlanmasının yanı sıra, Milli Mücadelenin amaç ve sonuçlarına dayalı Türkçü, Anadolucu, anti-emperyalist ve batıcı bir toplumun oluşumuna fikri zenginlik kazandırmıştır. Atatürk'ün kültürel değişim modeli içinde Türkiye Cumhuriyetini, Osmanlı mirası dışında, Batı uygarlığına katılma siyasetine işlerlik kazandıracak ve bütün Türk tarihini kucaklayacak bir zemine oturtma çabası tarih araştırmalarını yönlendirmiş ve bir teze dönüştürmüştür. Atatürk'ün telkin ve çabalarının ürünü olan "Türk Tarih Tezi", Türkiye Cumhuriyetinin kendi dışındaki dünyayı kendisi ile birlikte nasıl görmek istediğinin bize ipuçlarını vermektedir.

Çalışmamız, Osmanlı tarih anlayışının Cumhuriyete gelinceye kadar geçirdiği evrimin ana hatları ile bir değerlendirmesi; çok kültürlü Osmanlı toplum yapısı içinde şekillenen Türk Milliyetçiliğinin kurumlaşma çabaları içinde tarih araştırmalarının aldığı yön; Atatürk'ün tarih çalışmalarına katılması ve "Türk Tarih Tezi"nin ortaya çıkışı; Türk tarih çalışmalarının kurumlaşması ve Atatürk döneminde yapılan tarih kongrelerinin değerlendirilmesini kapsamaktadır. Sonuç olarak da bugüne, "Türk Tarih Tezi"nin savunulan ve eleştirilen yönleri ile birlikte, nelerin miras kaldığına değinilmeye çalışılacaktır.

II. Osmanlı Tarih Yazıcılığından Milli Tarih Yazıcılığına Doğru Değişim :

Osmanlı İmparatorluğu, yeni çağın tamamında dünya tarihinin gördüğü sayılı dünya devletlerinden biri olması, bir dünya siyasetine sahip olması ve bir uygarlık üslubu içinde ideolojik bir cephenin tamamını temsil etmesinden dolayı, yaptığı tarihe, "faydacı" bir gözle bakmıştır¹. Devletin yaptığı tarihi, takip ettiği siyaseti kayıt altına alarak oluşturduğu geleneği gelecek kuşaklara aktarma girişimi, "resmi tarihçi tipi"ni ortaya çıkarmıştır. "Vakanüvis" denilen Osmanlı tarihçileri, devletin merkezinden bakan şahitliği ile, olayları önem sırasına göre nakil ve telif etmişlerdir. Osmanlı tarihçiliği, Oğuzname ve Silsilename geleneğinin evrilmesine bağlı olarak XV. Yüzyılla birlikte Yahşi Fakih'in Menakıbnamesi ile başladığı kabul edilmektedir². İlk örnekleri ile birlikte Osmanlı tarihçileri İslam-Osmanlı tarih hattında dünya, insanlık ve Osmanlı tarihini İslami bir versiyonla sunmuşlardır. Bol Arapça ve Farsça terkiplere yer vermelerine

1. İsmail Coşkun, "Batı İdeolojilerinin Türk Tarih Anlayışına Yansımaları Üzerine", *Tarih ve Sosyoloji Seminerleri* (28-29 Mayıs 1990), İstanbul, 1991, s.50-51.
2. Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, 2. baskı, Ankara, 1992, s.11.

ve hatta sık sık ağdalı bir dil kullanmalarına rağmen, Osmanlı tarihçileri genel de Türkçe eserler ortaya koymuşlardır³. Aşıkpaşazade, Neşri, Hoca Saadettin, Mustafa Ali, Peçevi, Katip Çelebi, Münecimbaşı, Naima... gibi Osmanlı tarihçileri, devletin resmi memuru olan vakanüvisliğin kurumlaşması⁴ ile birlikte, sürekliliği olan bir tarih yazıcılığını oluşturmuşlardır. İlk izlerini Aşıkpaşazade'de gördüğümüz⁵, İslam öncesi Türk hafızasının kalıntılarını içeren Oğuz Han ve nesillerinin soy kütüğü Nuh Peygambere kadar giden ve yalnızca isimlere dayalı bir silsile içinde ele alınmaktadır. Ardından hemen genel İslam tarihine atlanılmakta ve Selçuklulardan kısaca bahsedilip Osmanlıların yapıp ettiklerinin anlatılması, XIX. yüzyıla kadar gelecek, Osmanlı tarih yazımının ana çizgilerini oluşturmaktadır. Naima'nın çalışmasını saymazsak, XV. Yüzyılın ortalarından XIX. Yüzyılın ilk çeyreğine kadar ortaya konulan Osmanlı tarihleri, birbirlerinin hemen hemen kopyaları olmalarının yanında, önemli bir kusurları da İslam ve Osmanlı tarihinden başka insanlık tarihi hakkında çok kit ve varolanın da çoğunun yanlış olduğu bilgilere sahip olmalarıdır⁶. XIX. yüzyıla birlikte, Osmanlı İmparatorluğunun Avrupa karşısında üstünlüğünü yitirdikçe, her alanda olduğu gibi, tarih yazıcılığında da Avrupalı rakip devletlerin Osmanlı ile ilgileri oranında tarihleri hakkında bilgiler verilmeye çalışıldığı görülmektedir.

Osmanlı İmparatorluğunun dünya siyasetindeki belirleyici rolünün azalmasından itibaren, değişime uğrayan Osmanlı tarih yazıcılığında geçmiş dönemlerdeki İslam tarihini temel alan anlayış⁷, Osmanlı hanedanı çevresinde biçimlenen bir tarih görüşüne dönüşmüştür. Yabancı dil bilen vakanüvislerin atanması ile birlikte hem tarih yazımında bir değişim olmuş ve hem de tarihin insan yetiştirmek için önemli bir araç olduğu anlaşılmaya başlanmıştır⁸. Tanzimat döneminin kuşkusuz en önemli tarihçisi Ahmet Cevdet Paşa(1822-1895)'dir. Vakanüvislik geleneğini devam ettirmesine rağmen Cevdet Paşa, aynı zamanda modern tarih yazıcılığının yolunu da açmıştır. Yazdığı Tarih-i Cevdet'te geniş bir kaynak taramasına girişmiş, olaylara tanık olanların görüşlerine başvurmuş ve belgeleri bir kritik süzgeçinden geçirmiştir⁹. Cevdet Paşa, İbni Haldun(1334-1406)'dan etkilendiği gibi¹⁰, Taine, Michelet, Hammer, Buckle, Macaullay ve Montesqueiu gibi Batılı önde gelen tarih felsefecileri ve tarihçilerin

3. İlber Ortaylı, *Gelenekten Geleceğe*, İstanbul, 1982, s.68-69; Yusuf Akçura, "Tarih Yazmak ve Tarih Okutmak usullerine Dair", *I. Türk Tarih Kongresi, Konferanslar, Münakaşalar*, (Bundan sonra BTTK), İstanbul,1932, s.597; Mükrimin Halil Yınanç, "Tanzimat'tan Meşrutiyete Kadar Bizde Tarihçilik", *Tanzimat-I*, İstanbul, 1940, s.573.
4. Vakanüvisliğin gelişimi için Bekir Kütükoğlu, "Vakanüvis", *İslam Ansiklopedisi*, cilt:xı, s. 271-287.
5. *Aşıkpaşazade Tarihi* (Yay. Haz. Hüseyin Nihal Atsız), Ankara, 1985, s.12-13.
6. V.L. Meneage, "The Beginnings of Ottoman Historiography", *Historians of the Middle East*, (ed.: B. Lewis - P. M. Holt), Oxford,1962, s.168; Bernard Lewis, "History-Writing and National Revival in Turkey", *Middle Eastern Affairs*, vol.: iv, no: 6-7(June-July 1953), s.218-219.
7. Zeki Arıkan, "Tanzimattan Cumhuriyete Tarihçilik", *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, cilt: 6, İstanbul, 1985, s.1584 ; Coşkun, age., s.52.
8. Büşra Ersanlı-Behar, *İktidar ve Tarih*, İstanbul, 1996, s.51-54; Akçura, age, s.586-589.
9. Hulusi Yavuz, *Osmanlı Devleti ve İslamiyet*, İstanbul, 1991, s.133.
10. Osmanlı tarihçileri 17. yüzyıldan itibaren, XIV. yüzyılın son çeyreğinde yazılmış olan, sosyolojik tahlillerin tarih için önemini vurgulayan ve izleyenlere çok yönlü bir tarihçilik nosyonu kazandıran *Mukaddime* yazarı İbni Haldun'u keşfetmişlerdir. Osmanlı tarihçileri ve İbni Haldun'un tarih görüşü için Bernard Lewis, "İbni Haldun in Turkey", *Studies in Islamic History and Civilization in Honor of Professor David Ayalon*, (ed.: M. Sharon), Jerusalem, 1986, s. 527 vd.; Ahmet Arslan, "İbni Haldun ve Tarih", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Sayı: 1(1983), s.11 vd.; İbrahim Şirin, "Osmanlı'da Tarihin Anlam Arayışı", OTAM, Sayı: 1(2000), s. 558 vd.

görüş ve anlayışlarından da haberdardır¹¹. Cevdet Paşa dışında "Tarih-i Devlet-i Aliye" isimli eserin sahibi Hayrullah Efendi de Osmanlı tarihini genel bir dünya tarihi içine yerleştirmeye çalışması ile önemli bir yere sahiptir¹². Mehmet Süreyya, Namık Kemal, Ahmet Mithat, Mustafa Nuri Paşa, Süleyman Paşa ve Ahmet Vefik Paşa gibi ferdi tarih çalışması yapanlar, tarihin ilgi alanlarını genişletmişler ve modern tarihçiliğin oluşmasına zemin hazırlamışlardır. Eğitimin modernleşmesi ile birlikte, tarihin pragmatik faydalarının yetiştirilecek insan tipinin belirlenmesinde kullanılabileceği fikri¹³, konuların çeşitlenmesine, genel tarihlerden özel tarihlere, ülke ve siyasal tarihlerin yaygınlaşmasına ve metodolojik tarih eğitimi konularında çalışmaların yapılmasına yol açmıştır. Eğitimde ve tarih yazıcılığında modernleşme, çağın yeni temaları olan milliyetçilik, liberalizm, sosyalizm, pozitivism... gibi felsefi ve fikri kavramların geniş halk kitlelerine inmesine yardımcı olmuştur.

XIX. yüzyıl içinde yoğun reformlar yaparak modernleşmeye çalışan Osmanlı İmparatorluğu yöneticilerinin Osmanlı Hanedanına bağlılık kodu ile açıklamaya çalıştıkları İslamcı-Osmanlıcı ideoloji, Batıdaki Türkoloji çalışmaları ile sarsılmıştır. Osmanlıcılıktan Türkçülüğe doğru değişimin yaşandığı I. ve II. Meşrutiyet dönemlerinde entelektüel yaşamda yoğun batılı fikirler ve bilgilerin tartışıldığını görmekteyiz. Özellikle Batıdan gelen Türk dil, tarih ve kültürü ile ilgili yeni bilgilerin aydınlar üzerinde büyük tesirler yaptığı ve bunun sonucu olarak da bir "Türk olma bilinci"nin uyanmaya başladığını söyleyebiliriz. Ancak dağılmakta olan Osmanlı Devletinin birliğini sağlamaya ve onu yaşatmaya çalışan aydınların sorumluluk duygusunda yine de Osmanlıcılık ve Modern İslamcılık ideolojik olarak tercih edilmiştir. 1902'de yayınlanan Yusuf Akçura'nın "Üç Tarzı Siyaset" çalışması ciddi bir tartışmayı getirmiş¹⁴ ve aydınlarda Türkçülüğe doğru yönelimi artırmıştır. Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin, Ali Canip, Ahmet Hikmet, Necip Asım, Veled Çelebi, Yusuf Akçura, Hamdullah Suphi, Ahmet Ferid, Mehmet Emin, Ağaoglu Ahmet, Hüseyinzade Ali, Köprülüzade Fuat, Celal Sahir... gibi genç ve bilgili aydınlarca Türk Derneği(1908) ve Türk Ocağı(1912) kurulmuş, Genç Kalemler, Yeni Mecmua, Milli Tetebbular ve Türk Yurdu gibi dergiler kanalıyla Türk dili, tarihi ve kültürü üzerine birçok yazı kaleme alınmıştır. Güçlü milliyetçi duyguların oluşturulmasına katkıda bulunan bu çalışmalar batıdaki Türkoloji çalışmalarının derinliğinden ve bilimsel bilgi düzeyinden ne yazık ki yoksundur. Batıdaki Türkoloji çalışmalarını özetleyen ve kendilerine ideolojik bir yön bulan Türk aydınlarının bir kısmı gerek Milli Mücadelenin yapılmasında ve gerekse Cumhuriyetin ilk kuruluş yıllarında fikir, bilgi ve eylemleri ile çok önemli roller üstlenmişlerdir.

XIX. yüzyılda Avrupa'da tarih eğitiminin milli kimlik yaratmak ve güçlendirmek için bir araç olarak kullanılması, daha çok imparatorluk ve feodal geleneklerin yerine milli birlik oluşturmayı hedefleyen toplumlarda gerçekleşmiştir¹⁵. Ancak tarihin felsefi

11. Ali Ölmezoğlu, "Cevdet Paşa", *İslam Ansiklopedisi*, cilt: iv, s.119; Yavuz, a.g.e, s.135; Arıkan, "Tanzimattan Cumhuriyete Tarihçilik", s.1585.

12. Zeki Arıkan, "Osmanlı Tarih Anlayışının Evrimi", *Tarih ve Sosyoloji Semineri* (28-29 Mayıs 1990), İstanbul, 1991, s.89.

13. Şirin, a.g.m., s.562 vd.

14. François Geaigeon, *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri*, Ankara, 1986, s.43-45.

15. Raoul Girardet, "Milliyetçi İdeoloji Araştırmaları", *Milliyetçilik* (çev.: Yıldızhan Yayla), İstanbul, 1967, s.16. Georg G. Iggers bu dönemin tarih araştırmaları için şöyle diyor: "Şaşırtıcı olan şey, profesyonelleşmenin, ona eşlik eden bilimsel ethos ve bilimsel uygulamaların gelişmesiyle birlikte, her yerde tarih yazımının giderek artan düzeyde ideolojileştirilmesine yol açmasıydı. Tarihçiler arşivlere, kendi milliyetçiliklerini ve sınıfsal kanılarını destekleyecek, dolayısı ile onlara bilimsel bir yetki halesi sağlayacak kanıtlar bulmak amacıyla giriyorlardı." Bkz. *Yirminci Yüzyılda Tarih yazımı*, İstanbul, 2000, s.28-29.

yorumlarında öncelik Fransa'da olmuştur. Alman tarihçilerinin belge fetişizmine ve arkeolojik bulgulara öncelik veren yorumları da Avrupa'da çok yönlü tarih araştırmalarını doğurmuştur¹⁶. Bu iki ülkenin tarihçilerinden etkilenen son dönem Osmanlı tarihçileri az da olsa metod ve kuram üzerinde durmuşlarsa da, daha çok Avrupalı araştırmacıların Türkoloji çalışmalarına ilgi göstermişlerdir. Ayrıca Avrupa'nın kendini merkeze koyarak açıkladığı insanlık tarihi yorumu içinde yer alan Türkoloji araştırmalarının Türk tarih yazıcılığında hanedan tarihçiliği anlayışından milli tarih anlayışına geçişte oynadığı rol büyük olmuştur. Bu dönemde Batıda idealizmden materyalizme kadar geniş bir yelpazeye sahip pozitivist felsefe ve alman tarihselciliğinin¹⁷ tarihe ilgi duyan Osmanlı aydınları üzerinde derin izler bıraktığı görülmektedir. Auguste Comte, Gustav Le Bon, Charles Seignobos, Gabriel Monod, Ernest Lavisse, Ranke, Neibuhr, Mommsen... gibi düşünür ve tarihçilerin çalışmaları, romantizmde etkisi altında olan, Osmanlı aydınlarının ideolojik dünyalarını biçimlendirmiştir¹⁸.

Romantizm, pozitivism, idealizm ve sosyalizm (ideoloji olarak benimsemeseler de) gibi Batılı düşünce akımlarının etkisinde kalan Osmanlı aydınları, ilk izlerini Ali Suavi'de gördüğümüz¹⁹ Türkçü bir dönüşüm yaşamışlardır. Bu dönüşümün arka planında Avrupa'da hızla gelişen Türkoloji çalışmalarının büyük payı vardır. Türk tarihinin başlangıcı olarak Osmanlı İmparatorluğunun ortaya çıkışını kabul eden, etnik ayrılıkları ortak değerler etrafında toplamaya ve devleti ayakta tutmaya çalışan hanedan tarihçiliği, bir taraftan kendi içinde İslam tarihinin payını azaltırken, diğer taraftan da Osmanlı tarihini ayrıntılı olarak ele alıp bir Osmanlı fikri uyandırmaya çalışmıştır. Bu dönem de ise Batıda Osmanlı topraklarının "Türkiye", Osmanlı halkının çoğunluğunun ise "Türk" olduğu anlayışı tarihi ve kültürel delillerle kabul görüyordu²⁰. XX. Yüzyılın başına gelindiğinde ideolojik değişimin altyapısını hazırlayan dil, tarih ve kültür çalışmalarının batılı yüzü belirli bir halka dayanan ve bir ülke olarak Türkiye'yi ve Osmanlı hanedanından farklı bir millet olarak Türkleri tarihi ve kültürel zeminde anlamlandırıyor.

Batı Türkolojisinin Türk aydınlarını en çok etkileyen eserleri arasında de Guignes'in Hunların, Türklerin, Moğolların ve Bir kısım Batı Tatarlarının Tarihi (1756-1758); Arthur L. Davids'in Türk Dilinin Grameri (1832); Leon Cahun'un Asya Tarihine Giriş (1896) ve Edouard Chavennes'in Eski Türklerin Tarihi Hakkında Kaynaklar (1903) isimli çalışmaları başta gelmektedir²¹. Cahun'un Asya Tarihine Giriş eserinin yanı sıra, Mustafa Celalettin Paşa'nın Eski ve Modern Zamanlarda Türkler (1867) adlı eseri Türklerin "Touro-Aryan" bir ırka mensup olduğu, Avrupa halkları ile akraba olduğu

16. Iggers, s.27.

17. Pozitivizm ve Alman tarihselciliği için R. G. Collingwood, Tarih Tasarımı, İstanbul, 1990, s.99-186; John Breully, "The Sources of Nationalist Ideology", *Nationalism*, (ed. by John Tutchinson and Anthony D. Smith), Oxford, 1994, s.104-107. Tarihselcilik için Georg G. Iggers, "Historicism: The History and The meaning of the Term", *Journal of the History of Ideas*, No.: 56(1995), s.129 vd.

18. Genel bir batı tarih yazıcılığı için Behar, age, 19-39; Osmanlı tarihçilerine, metod ve anlayışta, batı etkisi için Akçura, agm, 579-588 ve 602-606. Ayrıca batılı tarih felsefecileri ve tarihçilerin II. Meşrutiyet döneminde tanıtımına yönelik bir çalışma için Ahmet Şuayib, *Hayat ve Kitaplar*, İstanbul, 1329 (1911).

19. Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, 2. baskı, İstanbul, 2002, s.285.

20. Lewis, a.g.m, s.220; Suavi Aydın, *Kimlik Sorunu, Ulusallık ve "Türk Kimliği"*, Ankara, 1998, s.99. Ayrıca milliyetle ilgili kavramlaştırmanın tarihle ilgisi için Benedict Anderson, *Hayali Cemaatler*, Ankara, 1993, s.176-177.

21. Orhan Türkdoğan, *Kemalist Sistem- Kültürel Boyutları*, İstanbul, 1999, s.87-90 ve 317-319; Arıkan, "Tanzimat'tan Cumhuriyete Tarihçilik", s.1587.

fikri ve Türklerin tarihte çok önemli roller üstlendiğini vurgulayan tezi,²² Cumhuriyet dönemindeki tarih çalışmalarının yönüne ve Atatürk'ün tarih tezini oluşturmasına büyük katkılar sağlayacaktır. Orta Asya'da aynı dil, kültür ve etnik kökenden gelenlerin var olduğu fikri üzerinden Türklerin İslam öncesi ve sonrası bilinmeyen tarihlerine yönelik Türkçü dil ve tarih çalışmalarına ilgi Ahmet Vefik Paşa, Süleyman Paşa, Şemsettin Sami, ve Necip Asım gibi aydınlarca ilmi düzeyde ele alınmaya çalışılmıştır. II. Meşrutiyet dönemine gelindiğinde, edebiyat, eğitim ve basın içinde dilde sadeleşmeyi talebeden Türkçülük hareketi Rusya'dan gelen Türk kökenli aydınların yarattığı milliyetçi dalga ile birleşince ortak dil, tarih, ırk ve kültür temelinde Türklerin birliğini Osmanlı toplumunun yerine ikameye yönelmiştir²³. II. Meşrutiyet döneminde çeşitli dernek, ocak ve dergilerin yayın, konferans ve kursları ile dünya ve Türk tarihinin İslam öncesi dönemleri aydınlarca öğrenilmeye başlanmıştır. Türk tarihinin başlangıcından Osmanlı Devletinin kuruluşuna kadar birçok tarihi probleme çözüm arayan tartışmalar bu dönemde gündeme gelmiştir.

Milli tarihçiliğin gelişiminde II. Meşrutiyet döneminin Türkçü dernek ve dergilerinin yanında Tarih-i Osmani Encümeni'nin de önemli katkısı olmuştur. Söz konusu kurumun yayınladığı Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası(1910-1928) mesleki bir standartı yakalamıştır²⁴. II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemi arasında Necip Asım, Mehmed Arif, Yusuf Akçura, Ahmet Refik, Köprülüzade Fuat, Ahmet Tevhid, Halil Ethem ve Şemseddin Bey gibi tarih çalışmalarına katılanlar Cumhuriyet dönemindeki tarih çalışmalarına bilgi, metod ve yaklaşım açısından önemli bir birikimi taşımışlardır.

III. Atatürk ve Milli Tarih Anlayışının Biçimlenmesi :

Milli Mücadele döneminde hukuka, egemenliğe ve halka yönelik uygulamaları ile sonraki rejim ve iktidar sorununu çözümleyen milliyetçi kadro, modernleşme ve batılılaşma amaçlı, sosyo-kültürel inkılaplarla toplumu fikri kapasiteleri ve hayallerinin gücü nispetinde yeniden kurmaya giriştiler. Atatürk ve çevresi Türk insanının kimliği, hedefi, moral değerlerini güçlendirecek kültürel zeminin tanımlanmasını istiyorlardı²⁵. Bunun için çağın icaplarının benimsenmesi ve yerine getirilebilmesi için tarihi elverişli hale getirecek bir nosyonun üretilmesi lazımdı. Cumhuriyeti kuran kadrolar için emperyalist Batının izlenmesinde önyargıların kırılması ve Batı medeniyetinin tarihi dinamiklerinin bizden olduğunun gösterilmesi gerekmektedir. Aynı zamanda Türkiye Cumhuriyetinin meşruluk temelini sağlanması için "Coğrafyanın Vatana" dönüşmesi de gerçekleşmeliydi. Atatürk'ün tarih çalışmalarına eğilmesinde ve önem vermesinde bunlar önemli yer tutmaktadır.

Atatürk'ün tarih çalışmalarına eğilmesinin bir başka nedeni ise yapılan inkılapların bir yönünün açıklanması için tarihi kaynaklardan beslenmesi ihtiyacından dolayıdır. Şunu da ilave etmek gerekir ki modern dönemlerde hiçbir Türk devlet adamı Atatürk kadar

22. Arıkan, s.1587; Etienne Coupeaux, *Türk Tarih Tezinden Türk İslam Sentezine*, İstanbul, 1998, s.17 vd.; Türkddoğan, *Kemalist Sistem*, s.88-89.

23. Coupeaux, s.23-25; Lewis, a.g.e, s. 221. Ayrıca Türkçülük hareketinin Osmanlı Devletindeki gelişimi için Jacob Landau, *Pan-Turkism in Turkey, A study of Irredentism*, London, 1981, s.28-55.

24. Dergi Cumhuriyetin ilanı ile birlikte *Türk Tarih Encümeni Mecmuası* adını alarak yayınına 1928 yılına kadar sürdürmüştür. Bkz. Arıkan, "Tanzimat'tan Cumhuriyete Tarihçilik", s.1592-1593.

25. Türkddoğan, *Kemalist Sistem*, s.85-86.

tarih çalışmalarına ilgi göstermemiş ve bir devlet politikası oluşturmamıştır. Güçlü karizması ile Atatürk, geçiş dönemi yaşamakta olan Türk Milletini asıl tarihi hattına yerleştirerek²⁶, fikri bir derinlik kazandırmayı hedefliyordu. Atatürk için tarih, mazinin yeniden yargılanarak halin ve istikbalin yeniden kurulmasını sağlamaktı²⁷. Bunu tarihle yeni bir hesaplaşma olarak görmek mümkünse de, aynı zamanda daha kapsamlı bir tarih şuurlaşmasını gerçekleştirme arzusu olarak da görmek mümkündür²⁸. Toplumda ana hatları ile bir tarih fikrinin uyandırılması ve bunun Osmanlı dışı bir dünyada Türk tarihinin dünya tarihinin merkezine yerleştirilmesi yalnızca Atatürk'e ya da Türkiye'ye özgü değildir. XIX. yüzyıl ve XX. Yüzyılın başında Batı toplumlarında kendini tarihin merkezine koyan toplumsal tarih tezleri mevcuttur (Alman, Macar, Sırp, İtalyan, Çek...vb.)²⁹

Türk inkılabının hayattan ve şartlardan doğmuş olduğu fikri, Osmanlı sistemi ile bir hesaplaşma ve "muasır medeniyet"e ulaşma arzusunu anlamlandırmıştır³⁰. Ayrıca Türk İnkılabı iki temel esas üzerine sistemleştirilmiştir: Milliyetçilik ve Batıya dönük Medeniyetçilik³¹. Milli birliğin sağlanması ve "vatan"a sahip çıkma refleksi Atatürk'te "Türk Milleti" ve "Türk Ülkesi" kavramlarına daha sağlam bir zemin oluşturacak tarihi, kültürel, siyasal ve ideolojik deliller bulması gerektiği fikrine itmiştir. İslam kültür ve medeniyetinin tüm tarihi dönemlerinin mirasına sahip çıkabilen Osmanlı devlet ve ümmet geleneğinin karşısına daha güçlü ve kabul edilebilir bir gelenek oluşturarak çıkmak gerekiyordu. İnkılap zamanlarında inkılap kadroları tarihe yeniden bakmak ve tarihi yeniden yorumlama ihtiyacını hissederler³². "İnkılap eskiyi yıkarken, onun tarihi temellerini ve mantığını en azından sarsar; yeniyi ortaya koyarken de, ona tarihi temel oluşturma ve açıklama ihtiyacını duyar³³". Yeni bir toplum şekillenirken o toplumun devamlılığı ve geleceği için "milli" tarihle şuurlaşmış fertlere ihtiyaç duyulur.

Yeni ve modern Türk kimliğinin tarihe zorunlu görevler atfettiği noktada, kendine güven duyan, güçlü etnosantrik eğilimi olan³⁴ ve milliyetler dünyasında gururla yer almak isteyen³⁵ Cumhuriyet kadrolarının arzuları tarih çalışmalarını artırıcı ve hızlandırıcı etki yapmıştır. Tarihini idrak eden, ondan çok şeyler bekleyen ve ona ağır görevler yükleyen Atatürk'ün tarihe ilgisi, onun öğrencilik yıllarına kadar gider³⁶. Tarihle ilgili kitapları dikkatle okuyup notlar çıkardığı³⁷ ve Milli Mücadele esnasında gerek İslam tarihi ve gerek

26. T.C. Dahiliye Vekaleti, *Yabancı Gözü ile Cumhuriyet Türkiyesi*, Ankara, 1938, s.63.

27. Bayram Kodaman, "Atatürk ve Tarih", *Atatürk ve Kültür (özel sayı)*, Ankara, 1982, s.6; Orhan Türkdoğan, *Türk Tarihinin Sosyolojisi*, İstanbul, 1996, s.13.

28. Halil Demircioğlu, "Tarih, Biz ve Atatürk", *Bellekten*, cilt: xxxv, s.453-455.

29. Ortaylı, *age*, s.73-74.

30. Türkdoğan, *Türk Tarihinin Sosyolojisi*, s.7.

31. Peyami Safa, *Türk İnkılabına Bakışlar*, Ankara, 1981, s.85.

32. Eric Hobsbawn, "Eğer amaca uygun bir geçmiş yoksa her zaman için yeniden imal edilir" olarak yorumlamaktadır. *Tarih Üzerine*, Ankara, 1999, s.9.

33. Kodaman, agm., s.6

34. *Etnosantrizm*: Gruplar ve grup ilişkileri ile ilgili ideolojik bir kavramdır. Bkz. H.D. Forbes, *Nationalism, Ethnocentrism and Personality*, Chicago, 1985, s.23. Ancak bu çalışmada "belli bir etnik grubu merkez alan ideolojik bir tutum" olarak kullanılmıştır. Bkz. Anna Frangoudaki, "Tarih Ders Kitaplarında Ulusal 'Ben' ve Ulusal 'Öteki'"; *Tarih Eğitimi ve Tarihte "Öteki" Sorunu*, (der. Ali Berktaş- H. Can Tuncer), İstanbul, 1998, s.99-103.

35. Michael Billing, *Banal Milliyetçilik*, (Çev.: Cem Şişkolar), İstanbul, 2002, s.94.

36. Şemseddin Günaltay, "Atatürk'ün Tarihçiliği ve Fahri Profesörlüğü Hakkında Bir Hatıra", *Bellekten*, cilt: III, sayı:10, s.274.

dünya tarihinden örnekleri konuşmalarında sık sık kullandığı bilinmektedir³⁸. Atatürk, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyetini farklı bir tarihi temele oturtmaya çalışırken tarihe bakışındaki temel anlayış, çok fazla ön yargılarla beslenen, spekülatif ve farklılığı aşırı vurgulayan tecavüzkar nitelikte değildir. Aksine, ilmi zihniyete öncelik veren³⁹, "milli fayda" çerçevesinde objektif kalan ve tüm dünya tarihini kucaklayan bir fikri zemin arayışı esastır. Atatürk'ün amacı, yapılan inkılapların yarattığı görüş farklılıklarını ve eskiden beri varolan mevzi görüşleri milli bir tarih anlayışı etrafında toplamının⁴⁰ yanı sıra inkılaplarla yeni bir ruh kazanan nesillere, olgulara dayalı bir tarihçilik anlayışı⁴¹ ile devlete, rejime ve inkılaplara sarsılmaz bağlarla bağlanmayı sağlayacak ideolojik bir yapı sunmak istiyordu. Ayrıca Atatürk, Misak-ı Milli sınırları içinde Türk milletine Anadolu'yu benimsetmek ve Anadolu'nun tarih boyunca Türk olduğunu tüm dünyaya tarihi delillerle ispat çabası güdüyordu⁴². Daha sonra ise Batı kaynaklarında yer alan Türkler hakkındaki önyargıların düzeltilmesi⁴³ ve Batı medeniyetine dahil olabilmek için bu medeniyetin tarihi kaynaklarına Türk olan (ya da kabul edilen) unsurların katkıları ve Türklerin ırk olarak batılılara yakın olduğunun vurgulanması gerekiyordu⁴⁴.

Atatürk'ün ilmi gerçeklerle desteklenmiş fikirler kümesini hep ön planda tuttuğu ve mümkün olduğu kadar ilim dünyasının kabul edebileceği görüşleri savunduğu bilinen bir gerçektir. Ne var ki bu dönemdeki tarih çalışmalarında bazı aşırılıkların olduğu ve bugün kabul edilmesi imkansız görüşlerin bulunduğu da görülür. Ancak dönemin dünyadaki yerine bakıldığında benzer aşırılıkların daha imkansızları başka ülkelerde mevcuttur. Tarihin toplumsal faydalarını sonuna kadar kullanmak isteyen Atatürk, yine de vesikaların dikkatle seçilmesini isterken metodolojik kaygıları taşımakla birlikte, asıl olanın "kendi inisiyatif" ve "milli" süzgeçten geçirerek vesikaların kullanılmasıdır⁴⁵.

Atatürk'ün tarihe olan ilgisinin esasını yeni Cumhuriyetin varlık ideolojisini kuvvetlendirmek, "tarihte, halde ve sonsuza kadar" Anadolu'nun Türk olduğunu savunmak ve milletler dünyasında Türk milletine şerefli ve makul bir yer temin etmek oluşturmaktadır⁴⁶. Eski İslam-Osmanlı tarih anlayışının reddedilmesi ile toplumun zihninde tereddütler ve boşluklar oluşmuştu. Bu durum fikri ve siyasi kaoslara yol açabilir; toplumda yerleşmeye başlamış milli anlayışları saptırabilirdi⁴⁷. Maziye tanımak, haksız talep ve önyargıları reddedecek deliller bulmak kadar, devleti ve rejimi meşrulaştırmak, tarihte temellendirmek Atatürk'ün tarihe bakışında esastır. Dönemin ideolojik ve siyasal emellerini ön plana çıkaran dünya konjoktürüne baktığımızda, Atatürk'ün ilmi zihniyetle milli mevzuları ele alması haklı olduğu kadar, doğru bir tutum gibi görünmektedir.

37. Turan Feyzioğlu, "Atatürk ve Tarih", *Atatürk Haftası Armağanı*, Ankara, 1986, s.5.

38. Feyzioğlu, s.13; Kodaman, *a.g.m.*, s. 10; Bekir Sıtkı Baykal, "Atatürk, Tarih ve Biz", *Belleten*, cilt: XXXV (sayı: 137-140), s534-535.

39. Kodaman, *a.g.m.*, s.7-9; Orhan Türkoğan, *Değişim-Kültür ve Sosyal Çözülme*, İstanbul, 1988, s.8.

40. Kodaman, *a.g.m.*, s. 7.

41. Enver Ziya Karal, "Atatürk'ün Türk Tarih Tezi", *Atatürkçülük, (İkinci kitap)*, Ankara, 1983, s.8.

42. Mehmet Saffet Engin, "Anadolu'da En Eski Türk Medeniyeti ve Cihan Medeniyetlerine Hakimiyeti", *Ülkü*, cilt:III, no:6 (Haziran 1934), s. 263-267.

43. Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, 5. baskı, Ankara, 1993, s.357; Afet İnan, "Atatürk ve Tarih Tezi", *Belleten*, cilt:III, sayı:10, s. 224.

44. Safa, *a.g.m.*, s.195-196.

45. Karal, *a.g.m.*, s.162.

46. Türkoğan, *Kemalist Sistem*, s.323-343; *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri-II*, Ankara,1989, s.126.

47. Kodaman, *a.g.m.*, s.9.

Osmanlı Devleti parçalanırken, emperyalist güçler ve bazı fırsatçılar Anadolu ve Trakya'nın bir kısım topraklarına göz dikmişlerdi. Yunanlılar Trakya, İstanbul, Batı Anadolu, ve Karadeniz'in birçok illeri üzerinde hak iddia ediyorlardı. İtalyanlar Ege ve Akdeniz'de tarihi hakları olduğunu; Ermeniler ise Doğu Anadolu ve Çokurova bölgesinde devlet kurabilmek için tarihi dayanaklar ileri sürüyorlardı. Emperyalist güçlerin kamuoyunda Türklerin Anadolu'yu zorla istila eden barbar güçler olduğu ve bunların tekrar Asya'ya kovulması gerektiği eğilimi önemli yer tutuyordu⁴⁸. Milli Mücadele kazanıldıktan sonra bile Türk toprakları üzerinde "tarihi hak" iddia eden yayın ve propagandalar durmamıştı⁴⁹.

Atatürk, daha Milli Mücadele döneminde yaptığı bir konuşmada, Türklerin asıl anayurdunun Orta Asya olmakla birlikte, tarihin çok eski dönemlerinden beri göçlerle birlikte Anadolu'yu Türkleştirdiği inancını taşıyordu⁵⁰. "Bu memleket tarihte Türk'tü, halde Türk'tür ve sonsuza kadar Türk olarak yaşayacaktır" diyen Atatürk'ün Anadolu'ya sahip çıkması ve Türklerin büyük bir geçmişe sahip olduğu tarih bilincinin varlığı, Anadolu ve Türk tarihinin karanlıkta kalan noktalarının iyi kullanılması ve yorumlanması hususu, itiraz edilemeyecek kadar, özgün bir durumdur.

Türklerin ikinci dereceden bir ırk olduğu Batılı önyargısına Cumhuriyet kadrolarının tepkisi, bu görüşü reddetmek ve Türk'ün beyaz ırka ve dolayısıyla Avrupalı ırklara yakın olduğunu savunmak olmuştur. Yine Türklerin Uzakdoğu ve Akdeniz bölgesi arasında bir uygarlık köprüsü oluşturduklarını, Batı medeniyetinin oluşmasına bilgi ve kültür transferi ile katkıda bulduklarını ve bizzat Batı medeniyetine (Akalar, Hititler, Etrüskler,..vb) katıldıkları görüşünü de ekleyerek açıklamalarda bulundular. Ayrıca Batılıların Türk milletinin zalim olduğu iddialarını ise Atatürk iftira ve yalandan ibaret olduğunu belirterek⁵¹ bu suçlamaları reddetmiştir. Batı medeniyetinin bilgi ve tecrübelerinden yararlanma arzusunun Cumhuriyet kadrolarında ana eğilim olması, "muasır medeniyet seviyesine ulaşma" hedefini seçeneksizleştirmiştir.

Atatürk'ün tarih çalışmalarına verdiği önemin bir sebebi de, Türk'ün "üstün medeni kabiliyetini" ve "dünya medeniyetine yaptığı hizmetleri" gözler önüne sererek milletimize yöneltilen iftiraları cevaplandırmaktı⁵². Türk gençliğinin milli şuurla, dahası tarih şuru ile yetiştirilmesine önem veren Atatürk, "Türk kabiliyet ve kudretinin tarihteki başarıları meydana çıktıkça Türk çocukları kendileri için gerekli hamle kaynağını o tarihte bulabilecekleri..." sözleri ile bunu hatırlatıyordu⁵³.

Gerek Avrupa⁵⁴da gerekse bizde milliyetçilik, milletin hakları için mücadelenin yolunu dil araştırmaları ve tarih yazıcılığı ile başlatmıştır. Siyasi hareketlerin tarih öğretimi ile iç içeliği, hem siyaset yapan ve hem de tarihle uğraşan siyasetçi-tarihçileri ortaya çıkarmıştır. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde yeterli sayıda uzman tarihçi olmadığından ve tarihin yazılması bir siyasal görev olarak görüldüğünden, milliyetçi siyaset adamları

48. Feyzioglu, *a.g.m.*, s.12.

49. Feyzioglu, s.13.

50. *Söylev ve Demeçler-II*, s.126.

51. Atatürk'ün "milletimizin zalim olduğu iddiası da sırf iftiradan, baştanbaşa yalandan ibarettir" açıklaması için Aynı Eser, s.275.

52. Feyzioglu, *a.g.m.*,s.16.

53. Feyzioglu, s.14.

54. Daha geniş bilgi için E. J. Hobsbawn'm , *Milletler ve Milliyetçilik*, (çev. O. Akınhan), İstanbul,1993, s.27-28,55, 70-75, 94-98, 106-124 arasına bakılabilir.

bir çeşit tarihçi tipini ortaya çıkarmışlardır⁵⁵. Cumhuriyet kadroları içinde yer alan bu siyasetçi-tarihçiler, Türkçülüğü "hakim kültür, siyasal ideal ve milli karakter" olarak benimsemişlerdi. Tarihçiliklerini değerlendirebilecek fikri ve metodolojik formasyonları yeterli olmasa bile, bu siyasetçi-tarihçiler dil, tarih ve kültür çalışmalarına aktif olarak katılmışlardır. Yusuf Akçura, Ahmet Hikmet, Fuat Köprülü, Ziya Gökalp, Ahmet Ağaoğlu, ve Necib Asım gibi tarihle ilgilenenler aynı zamanda II. Meşrutiyetle birlikte aktif siyasetin içindeydiler.

Bu dönemde yapılan inkılapları onaylayacak, Türk toplumunu Osmanlı-dışı bir dünyada tarihi kökenlere dayandıracak ve medeni dünyada Türk milletine kabul edilebilir bir yer temini için kültürel kodlar sağlayacak bir ideolojinin sistemleştirilmesi gerekmişti. Milli kültür unsurlarıyla medeni dünyanın ön kabullerinin bir milli hedef temininde uyuşması gerektiği Atatürk'te hakim inançtı. O 1928 ve 1929 yıllarında Türk tarihi ile, bilhassa liselerimizdeki tarih öğretimiyle, çok yakından ilgilenmekte; tarihimizi objektif bir gözle yeni baştan araştırmak ve yazmak gerektiğini söylemektedir⁵⁶. Bu fikrin çıkış noktası ise 1928 yılında Afet (İnan) Hanımın bir Fransız okul kitabında Türklerin sarı ırktan olduğu; ikinci dereceden insan tipini oluşturduğunun yazılı olması ve bunu bir gün Atatürk'e gösterip bu durumu sorması ile başlamıştır. Bunun üzerine Atatürk'ün "hayır, olamaz, bunun üzerinde meşgul olalım" demesi ile başlayan tarih ve özellikle Türk tarihi üzerine yapılan çalışmalar, şu sorulara cevap aramaya yönelikti: "Türkiye'nin en eski halkı kimlerdir? Bu memlekette en eski uygarlık kimler tarafından ve ne nasıl kurulmuştur? Türklerin dünya tarihinde ve uygarlığında yerleri nedir? İslam tarihinde Türklerin gerçek hüviyetleri ve rolleri ne olmuştur? Osmanlı Devletinin kuruluşunda aşiret olgusunun ne olduğunu ortaya koymak...vb"⁵⁷. Atatürk konu ile ilgili yeni kitaplar getiriyor ve tarih çalışmalarına bizzat girişiyordu. Çevresinde tarihle ilgilenen ve ilgilenebilecek olanların tümünü seferber ediyordu⁵⁸.

IV. Tarih Çalışmalarının Kurumlaşması ve Tezin Ortaya Konulması :

Atatürk'ün tarih çalışmalarına başlamasından kısa bir süre önce Türk Ocağı kendi bünyesinde "Hars Heyeti" oluşturmuş ve bu heyetin Türk tarihi, dili ve kültürü üzerine çalışması kararlaştırılmıştır. Ancak tarih çalışmalarının ayrı bir çalışma grubunca yürütülmesinin daha iyi olacağı düşünülmüş ve 23 Nisan 1930'da toplanan VI. Türk Ocağı Kurultayında Afet İnan'ın teklifi⁵⁹ üzerine Türk Tarihi Tetkik Heyeti'nin oluşturulmasına karar verilmiştir. Atatürk'ün katibi Tevfik Bey'in (Bıyıklıoğlu) başkanlığında Yusuf Akçura, Samih Rifat, Reşit Galip, Afet İnan gibi tarihle uğraşan Türk Tarihi Tetkik Heyeti üyeleri, 1930 yılında öncelikle Türk Tarihi üzerine müsvedde bir metin hazırladılar. İlk müsvedde metnini sayfa sayfa inceleyen Atatürk, metin üzerinde bizzat düzeltmeler ve ekler yapmıştı. Kimi zaman ise kendi yanında bulunanlara yazdırıyordu. Çalışmalar, "Türk Tarihinin Ana Hatları" adıyla 606 sayfa ve

55. Behar, *a.g.e.*, s. 93.

56. Uluğ İğdemir, *Yılların İçinden*, Ankara, 1976, s.195.

57. Baykal, *a.g.m.*, s.538.

58. Afet İnan, *a.g.m.*, s.244.

59. Teklifin Atatürk tarafından Afet İnan'a yaptırıldığı iddiasına rağmen, teklifin Sadri Maksudi'den geldiğine dair bkz. Adile Ayda, Sadri Maksudi Arsal, Ankara, 1991, s.164-169.

11 bölümlük bir eserin 1930 yılı sonunda Devlet Matbaasında 100 adet basılması ile sonuçlanıyordu⁶⁰. Atatürk'ün "Türk Tarih Tezi"nin ilk ve ana taslağı olan bu çalışma, kendisi tarafından pek beğenilmemekle birlikte,⁶¹ daha sonra yapılan tarih çalışmaları ve yazılan ders kitapları için bir kılavuz görevini üstlenmiştir. Türk Tarihinin Ana Hatları kitabının önsözünde,"bu kitap halkımız ve bilhassa gençliğimiz için yazıldı... İnsan(lık) tarihinin ırkımızla yakından ilgili bazı kısımları da özet olarak gösterildi; fakat, Türk aleminden uzak kalan kavimlerin tarihlerinden söz etmeye gerek görülmedi..."⁶² sözlerine yer verilmesi, sanıldığı gibi kitabın ders kitabı olarak değil,⁶³ Türk toplumuna genel bir tarih şuuru vermeye yönelik olduğu görülmektedir. Aynı zamanda kitabın dünya tarihi içinde Türk tarihini göstermekten ziyade bir tarih tezi sunmaya yönelik olması, ideolojik bir biçim almasına yol açmıştır. Kitabın bir an önce yazılması ise "Türklerin yanlış görüşlerden, hatalı düşünüşlerden bir an evvel kurtulması emeli...esas fikirlerimizi bir an önce yayma isteği..."⁶⁴ olarak belirtilmiştir. Türk Tarihinin Ana Hatları kitabında, İnsanlık Tarihine Giriş bölümüne ilave olarak Çin, Hint, Mısır, Anadolu ve Ege Uygarlıklarına ve Orta Asya'ya da önemli bir yer ayrılmıştır. "Göç" olgusu ve "medeniyet kurma" imgesi kitabın ve daha sonraki tarih çalışmalarının her köşesine sindirilmiştir. Bu kitapta ortaçağ, yeniçağ, yakınçağ ve Avrupa tarihine hiç yer verilmediği gibi, İslam, Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyetine(yarım sayfa) de değinilmemiştir. Bu kitabın bazı vahim hatalarına ve bir çok eksikliklerine rağmen, ana tezinin kitlelere duyurulmasının faydalı olacağı inancıyla, 1931 yılı başında Türk Tarihinin Ana Hatlarına Methal başlığı ile otuz bin adet basılarak okullara dağıtıldığı görülmüştür⁶⁵.

1931 yılında Türk Ocaklarının faaliyetlerinden memnun olmayan Atatürk, Cumhuriyet Halk Fırkası'na katılmasına karar verilince, Türk Tarihi Tetkik Heyeti üyeleri bunun üzerine 15 Nisan 1931 tarihinde Dahiliye Vekaletine başvurarak bir cemiyet statüsü kazandılar. Cemiyetin adı Atatürk tarafından 1935 yılında Türk Tarih Kurumu'na çevrildi. Kurum daha sonra kamu yararına faaliyet gösteren dernekler kapsamına alındı⁶⁶ Kurumun ilk nizamnamesinde amaç ve bu amaca erişmek için takip edilecek yolu şöyle açıklanmıştır: "Türk tarihini araştırmak ve elde edilen sonuçları yayınlamak ve duyurmak. Amacını gerçekleştirmek içinde, toplanıp ilmi tartışmalarda bulunmak, Türk tarihinin kaynaklarını araştırıp bastırmak; Türk tarihini aydınlatmaya yarayacak

60. "Hakimiyeti Milliye matbaası bu sorulara cevap veren ilk notları bastı. *Türk Tarihinin Ana Hatları* kitabı bir cilt halinde bunu takip ederek basıldı." Diyen Afet İnan'a göre önce çalışma notlarının çoğaltılıp üzerlerinde çalışılıp/tartışıldığını ve bazı bölümler birleştirilip, bazı bölümler çıkartılarak kitabın oluşturulduğunu söylemek mümkündür. Bkz. İnan, a.g.m., s.245.

61. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Türk Tarihi Yazılırken Atatürk'ün Alaka ve Görüşlerine Dair Hatıralar", *Belleten*, cilt: III, sayı: 9-12(1939), s.349-353.

62. *Türk Tarihinin Ana Hatları* (komisyon), (II. Baskı), İstanbul, 1996, s.25.

63. Behar'ın "kitap orta dereceli okullarda kullanılmak amacıyla yazılmıştı. Başarısız olmuş..." ifadesi doğru olmasa gerek bkz. Behar, a.g.e., s.203.

64. *Türk Tarihinin Ana Hatları*, s.26.

65. Behar, a.g.e., s.107; Coupeaux, a.g.e., s.40

66. Uluğ İğdemir, *Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Tarih Kurumu*, Ankara, 1973, s.15-23; İ. Ceyhan Koç, "Türk Tarih Kurumunun Kuruluşu, Amacı, Faaliyetleri ve Kurum Politikasında Görülen Değişmeler(1931-1950)", *H.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi*, cilt:1, sayı:1(Ekim1987), s.67. Tarih araştırmalarının kurumlaşma ve devlet denetiminde olması yönündeki eğilimler, onun objektifliğine ve özerkliğine gölge düşürmekle birlikte, Batı ülkelerinde 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren doğal bir süreç olarak görülmüştür. Fransa, Almanya, İngiltere, Hollanda, Almanya ve ABD gibi ülkelerde gerek üniversitelerin tarih bölümleri, yayınları, dergileri gerekse bu amaçlı dernekler her yönden devletçe destekleniyordu. Iggers, a.g.e, s. 27-28.

belge ve malzemeleri elde etmek için gereken yerlere araştırma, kazı ve keşif heyetleri göndermek ve Türk Tarih Kurumu'nun çalışmalarını her türlü yollarla yayınlamaya çalışmak⁶⁷."

Kurumun faaliyetlerinin başında Türk Tarih Tezine uygun bir "Ana Hatlar" kitabını yeniden yazmak gelir. Ancak öncelikli olarak orta dereceli okullarda okutulmak üzere ders kitapları kaleme alınmıştır. Toplam yedi ciltlik orta ve lise tarih ders kitapları en yakın eğitim yılının başına yetiştirilmiştir. 1937 yılında kurum tarafından, spekülasyon tarih çalışmalarından uzak, ağırbaşlı yayını günümüze kadar sürdüren,⁶⁸ Belleten dergisi çıkarılmıştır. Atatürk'ün himayesinde başladığı çalışmalarını günümüze dek sürdüren Türk Tarih Kurumu, tarih çalışmalarının değerlendirilmesinde ülkemizde önemli bir yere sahiptir.

Tarih çalışmalarını yönlendirmeye başladığı andan itibaren Atatürk'ün örgütlü, işbölümüne ve ihtisaslaşmaya dayalı ve belli bir program dahilinde çalışmaların yürütülmesini arzuladığı açıktır. "Millet olma " sürecinin önemli yapı taşlarından olan dil ve tarihin gücünü, Balkanlarda daha önceleri görmüş olan Atatürk, "Biz Balkanları niçin kaybettik biliyor musunuz? Bunun tek sebebi vardır. Bu da İslav Araştırma Cemiyetlerinin kurduğu dil müesseseleridir. Bizim içimizdeki insanların milli tarihlerini yazıp milli şuurlarını uyandırdıkları zaman biz Balkanlarda Trakya hudutlarına çekildik⁶⁹". demiştir. Türk Tarih ve Dil Kurumlarının kuruluş temelinde, en azından ilham kaynağı olarak, Balkanlardaki İslav Cemiyetlerin olduğunu söyleyebiliriz.

V. Birinci ve İkinci Türk Tarih Kongreleri : Türk Tarih Tezinin

Tartışmaya Açılması

Tarih tezinin Türk öğretmenlerine tanıtılması ve ders kitaplarıyla bütünleştirilmesinin yanında, tarih tezinin bütün yönleriyle tartışmaya açılmasının amaçlandığı bir kongre fikri, yeni tarih görüşünün ve tarih öğretiminde tutulacak yolun öğretmenlere anlatılması için bir kurs düzenlenmesini 14 Şubat 1932'de Atatürk'ün Türk Tarihi Tetkik Cemiyetinden istemesi ile doğdu⁷⁰. 2 Temmuz 1932 tarihinde Ankara Halkevinde başlayan "içtima" günlük çalışma programı çerçevesinde 11 Temmuz 1932 günü akşamına kadar sürmüştür⁷¹. Açış Nutkunda Esat Bey, yeni yazılan kitaplarla yapılan bir yıllık eğitimin sonuçları ve problemleri üzerine tartışma yapılacağını ve eksikliklerin giderileceğini, bazı yönlerin aydınlığa kavuşturulacağını söyleyerek Kongrenin amaç ve görevinin çerçevesini çizmiştir. Aynı zamanda Esat Beyin konuşmasında, Cumhuriyet kadrolarının ders kitaplarında yoğun bir biçimde işlenmiş Türk Tarih Tezinden ideolojik anlamda ne anladıklarını ve neler bekleediklerinin ipuçlarını da vermiştir⁷².

67. "Türk Tarih Kurumunun Çalışmalarına Dair Bir Hülasa", *II. Türk Tarih Kongresi (20-25 Eylül 1937), Kongrenin Çalışmaları, Kongreye Sunulan Tebliğler*, İstanbul, 1943, s. III.

68. Ortaylı, a.g.e., s.76.

69. Enver Behnan Şapolyo, *Olağanüstü Türk Dil Kurultayı*, Ankara, 1951, s.54.

70. İğdemir, *Türk Tarih Kurumu*, s.11. Ayrıca kurs ve kongrenin iç içe olduğunu açış nutkunda dönemin Maarif Vekili de söylemektedir. Bkz. "Esat Beyefendinin Açma Nutku", *BTTK*, s.5.

71. "Tarih Müderris ve Muallimleri İçtima" Broşürü, Ankara, 1932, s.4; Osman Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, İstanbul, 1977, s.2018.

72. "Esat Beyefendinin Açma Nutku", *BTTK*, s.4-16.

Kongrenin ilk konferansını Afet İnan vermiştir. İki konferansı veren Afet İnan'ın konferanslarının ana temasını, "Orta Asya'nın otokton halkları Türk ve dilleri Türkçe'dir ; bunlar kuraklık dolayısıyla göç yolu ile dil, kültür ve tarihlerini Orta Asya dışına, özellikle Anadolu'ya tarihin en eski devirlerinden beri taşımışlar ve taşımaya devam etmektedirler." görüşleri oluşturmaktadır⁷³. Kongre içinde Hasan Cemil (Çambel) ile Fuat Köprülü'nün tartışmaları Afet İnan'ın konferansları üzerine lehte ve aleyhteki konuşmalarla sürmüştür. Samih Rıfat'ın Türkçe'nin diğer dillerle ilişkisi üzerine olan konferansına Ahmet Caferoğlu'nun itirazları olmuştur⁷⁴. Reşit Galib'in " Türk Irk ve Medeniyet Tarihine Umumi Bir Bakış" isimli konferansı, anayurdun jeolojik, klimatolojik ve morfolojik olarak uğradığı değişimlerin yarattığı göç dalgalarının Anadolu ve çevresinde "medeniyetler" oluşturduğunu ve Ege-Akdeniz havzasındaki medeniyetlerin Türklüğünün çeşitli tarihi kanıtlarla ispatlanmasına dayanıyordu⁷⁵. Reşit Galib'e en şiddetli itiraz Zeki Velidi (Togan) 'den gelmiştir. Zeki Velidi'nin bilinen tarihlerden başlayarak belgelere dayalı tarih çalışmalarının daha doğru olacağına ve buna hiç kimsenin itiraz edemeyeceğine dayanan tavrı⁷⁶, Sadri Maksudi(Arsal) ve Reşid Galib tarafından ağır biçimde eleştirilmiştir⁷⁷. Kongrenin son konferansını veren Yusuf Akçura ise milliyetçi bakış açısından tarih eğitiminin önemini yanı sıra, geniş bir Osmanlı tarih yazıcılığının kritiğini yapmış ve bu konferansa göre tarih ders kitaplarının hangi mantık, yöntem ve kriterlere göre yazıldığına bize ip uçlarını vermiştir⁷⁸.

I. Türk Tarih Kongresinin en belirgin özelliği muhalefetin kararlı ve donanımlı olmamasıdır. Güçlü milliyetçi bağlara sahip her iki tarafın temel anlaşmazlığı, tarih ilminin ve ona yardımcı olan pozitif bilimlerin sağladığı vesikaların kullanılmasında kendini göstermektedir. I .Türk Tarih Kongresindeki tartışmalar arkeolojik bulguların kullanımı, Türk dilinin diğer dillerle etkileşimi, göçe yol açan coğrafi değişimlerin boyutları, Türk ırkının özellikleri ve yeni basılmış tarih ders kitaplarının değerlendirilmesi etrafında yoğunlaşmıştır. Kongrenin en temel sonucu, batı-merkezli bir dünya tarihi anlayışının karşısına, Orta Asya-Orta Doğu-Anadolu tarih hattında şekillenen Dünya Tarihinin merkezine Türk Tarihini yerleştiren bir tarih anlayışı resmi olarak dile getirilmiştir⁷⁹.

Tarih kongresinden sonra çalışmaların yönü "Türk Tarihinin Ana Hatları" kitabının tekrar yazılmasına döndü.⁸⁰ Bir program taslağı çerçevesinde 1933 yılına kadar süren çalışmalardan yeterli sonuç alınamaması üzerine Atatürk Kurum üyeleri ile bir durum değerlendirmesi yapar ve monografik çalışmaların yayınlanmasına karar verilir.⁸¹ Buna gerekçe olarak da, "Ana Hatlar" için, bazı tarih konularında yeterli kaynak ve çalışma

73. Afet(İnan) Hanım, "Tarihten Evvel ve Tarihin Fecrinde", *BTTK*, s. 18-41.

74. *BTTK*, s.80-96.

75. *BTTK*, s.99-161.

76. Togan'ın Türk Tarihine ve "Türk Tarih Tezi"ne yaklaşımını içeren kısa bir değerlendirme için bkz. Nadir Özbek, "Zeki Velidi Togan ve Türk Tarih Tezi", *Toplumsal Tarih*, cilt:VII, sayı:45(Eylül 1997), s.20-27.

77. *BTTK*, s.162-165, 168-193 ve369-400.

78. Akçura, *a.g.m.*, s. 577-607.

79. Türkoğlu, *Kemalist Sistem*, s.90-99.

80. Türk Tarihinin Ana Hatlarının yeniden yazılması ile ilgili ilk müsveddeler hakkında geniş bilgi için bkz. Semavi Eyice, "Atatürk'ün Büyük bir Tarih Yazdırma Teşebbüsü: Türk Tarihinin Ana Hatları", *Bellekten*, cilt:XXXII, sayı: 128, s.509-526.

81. İğdemir, *Türk Tarih Kurumu*, s.21-23.

yapılmamış olmasının, genel tarihte daha çok boşluklar ve tereddütler oluşturacağı endişesidir. Ancak bu programın ilk kitabı 1937'de yayınlanabilmiştir.⁸²

I. Türk Tarih Kongresinden iki ay sonra 26 Eylül 1932'de I. Türk Dil Kurultayı toplanmış ve Türk Tarih Tezi çerçevesinde, Türk dilinin tarih öncesine giden "uzun geçmişi" lengüistik faktörler açısından vurgulanmıştır.⁸³

I. Türk Tarih Kongresinden birkaç yıl sonra gerçekleştirilen Üniversite Reformu(1933), görünürde yapılan inkılapların üniversite hocalarınca yeterince anlaşılabilmesi ve değişimin hızını yakalayamamaları gösterilse de asıl sebep Tarih ve Dil kongreleri sırasında ve sonrasında İstanbul Üniversitesi hocalarının tarih ve dil alanında yapılan çalışmaları eleştirmiş ve küçümsemiş olmalarıdır. İstanbul Üniversitesinin boşalan kadrolarına yabancı öğretim elamanları yerleştirilmiştir.⁸⁴1935'te Ankara Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesinin açılmasıyla, Türk dili, tarihi ve kültürü ilmi metotlarla yeni baştan araştırılacak bir yapıya kavuşturuluyordu. Avrupa üniversitelerine tarih ve tarihin yardımcı ilimlerinin çeşitli şubelerine öğrenci gönderilirken, ilmi araştırmaları akademik düzeyde ele alacak kurumlar oluşturuluyordu.⁸⁵ İstenilen tek şey, "büyük Türk tarihinin en yeni malzemeye göre bizim tarafımızdan yeniden ve doğru olarak yazılması..." idi.⁸⁶ DTCF'nde on yıl boyunca alanlarında uzman ve ünlü yabancı hocalar(Lansberger, Güttabeck, Eberhard, Halasi Kun...vb) ders verdi. Türk Tarih Tezine katkıda bulunan bu yabancı hocalar, kendi ülkelerinin anlayışlarını, metodolojilerini ve bilgi birikimlerini Türkiye'ye taşımışlar ve batı ilim zihniyetinin oluşmasına katkıda bulunmuşlardır.

II. Türk Tarih Kongresi 20 Eylül 1937'de toplanmış ve altı gün sürmüştür. Katılımın artırılması ve daha fazla kişinin konuşma yapabilmesi için A ve B seksiyonları oluşturuldu. Katılanların büyük çoğunluğunun akademik özellikli oluşu ve yarıdan fazlasının yabancı uzmanlardan meydana gelmesi kongreye uluslar arası bir nitelik kazandırmıştır.⁸⁷

II. Türk Tarih Kongresinin bildirileri daha derli-toplu araştırmaların ve uzmanlaşmaya başlamış ilim adamlarının çalışmalarını kapsıyordu. İlk kongrede daha çok batılı araştırmacıların görüşleri, elde ettik biçimde, iddiaları destekler mahiyette kullanılıyor olmasına rağmen, ikinci kongrede kendi yaptıkları filoloji, arkeoloji, antropoloji ve fiziki coğrafyaya dayalı tarih çalışmalarının özgün nitelik taşıması dikkat çekici noktaldır. İlk kongrede Orta Asya ve Anadolu'nun görece eşit ağırlıkta kıymetlendirilmesine rağmen, ikinci kongrede ağırlığın tamamen Anadolu'ya kaydığı gözlemlenmektedir.

82. İlk kitap olarak İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın Anadolu Beylikleri basılmıştır. Ancak dizinin bir numaralı kitabı Yusuf Akçura'nın Osmanlı Devletinin Dağılıma Devri adlı çalışması görünmektedir. Ancak bu kitap 1940'da yayınlanabilmiştir. Bkz. *Aynı Eser*, s.23.

83. Türkdoğan, *Kemalist Sistem*, s.101-105 ve 349-351.

84. Üniversite Reformunun yapılması ile ilgili olarak Profesör Albert Malche'in 1932 yılında hazırladığı rapor ve Atatürk'ün bu raporla ilgili notları için bkz. Utkan Kocatürk, "Atatürk'ün Üniversite Reformu ile İlgili Notları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, cilt:1, sayı:1(Kasım 1985), s.3-95 ve ayrıca üniversite reformu ile ilgili geniş bilgi için bkz. Necdet Öktem, *Atatürk Döneminde Darülfünun Reformu*, İzmir,1973. Üniversite Reformu sonunda 240 öğretim üyesinden 157'nin görevine son verildi. Uzaklaştırılanların yerine batıda öğrenimlerini tamamlayıp başarı ile dönen Darülfünun dışı genç öğretim elemanları, doktora şartı aranmaksızın, doçent adayı olarak atanmışlardır. Batıda öğretim görenlerin dışında çoğunluğu Alman ya da Alman tarihçiliğinin etkisinde kalmış göçmen ilim adamları getirilmiştir. Çoğu arkeoloji ve dil uzmanıydı. Behar, *a.g.e.*, s.167-170; Türkdoğan, *Kemalist Sistem*, s.318-352. Göçmen bilim adamları ile ilgili daha geniş bilgi için bkz.Fritz Neumark, *Boğaziçine Sığınanlar*, İstanbul, 1982.

85. İğdemir, *Yılların İçinden*, s.77; Coupeaux, *a.g.e.*, s.49.

Kongrelerde ele alınan dönemler olarak hala tarih öncesi ve tarihi dönemlerin ilk zamanları ağırlığı teşkil etmekteydi. Yabancı ilim adamlarının dünya tarihinin çeşitli yönlerine katkıda bulunacak alan çalışmalarını tercih etmelerine rağmen, Türk ilim adamları Anadolu'nun Türklüğü, Türk dili ve ırkının dünya tarihindeki belirleyici rolüne ağırlık vermişlerdir. II. Kongrenin genel havasında görülen arkeolojik delillerin güçlendirdiği tarih anlayışı, ırk ve kültür kavramlarının tarihsel değerlendirme ile uygun ideolojik malzeme haline getirilmesine katkıda bulunmuştur. I. Türk Tarih Kongresinde bilinen arkeolojik, filolojik, antropolojik ve fiziki coğrafyaya ait bilgilerin sorgulanıp tenkit edilmesine rağmen, II. Kongrenin bilimsel havası daha çok reddi veya tenkidi güç kaynakların kullanılması ile daha az hareketli geçmiştir. Ayrıca, I. Kongrenin muhalif ilim adamları II. Kongrede ya yoktular ya da susmayı tercih etmişlerdi.

II. Kongrenin yerli ve yabancı ilim adamlarınca sunulan bildirimleri ağırlıklı olarak arkeoloji, filoloji, antropoloji⁸⁸ ve kültür alanlarında yoğunlaşıyordu. Köprülü-Barkan ikilisinin⁸⁹ ve Uzunçarşılı'nın Osmanlı tarihine, Reşit Rahmeti Arat, N. Ayas ve Ş. Günaltayın bildirimleri farklı alanlara ait iken, Türk Tarih Tezi açısından en dikkat çekici bildiri İbrahim Necmi Dilmen'in Güneş Dil Teorisi üzerine olanıdır. Dilmen'in bildirisi,⁹⁰ Türk Tarih Tezinin dil yönünden açıklanmasını kapsıyordu. Basit akıl yürütmenin morfolojik analizlerle güçlendirildiği, hedefin Türkçenin merkezi bir dil olduğu dil dallanmasının dünya milletleri ile akrabalık kurmaya uzandığı mantık zincirinde, bu dil teorisi Türk Tarih Tezini daha da güçlendiriyordu.

Kimilerince Türk Tarih Tezinin mutlak zaferi, kimilerince de resmi ideolojiye karşı tarihçilerin suskunluğunun yaşandığı II. Türk Tarih Kongresi, tek-parti döneminin en yoğun yaşandığı bir dönemde gerçekleşmişti. Siyasi irade tarihin konusunu, yönünü, ve koşullarını belirlemişti. Yönetici kadroların tarihten beklediği ise ideolojilerine tanıklık etmesi ve vatandaşa kendine güven hissi verecek eğitici bir rol üstlenmesiydi. Tarihçilerden istenenler belliydi ve tarihçiler uzun süre, birkaç istisna hariç, bu çizginin dışına çıkmadılar ve gerekli eleştiriyi yapamadılar.

VI. Sonuç Yerine :

Atatürk, "Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyetini mazide temellendirmek ve tarihe bağlamak, mevcut rejime ve iktidar anlayışına meşruluk kazandırmak" amacıyla tarihe eğilme ihtiyacı duymuştur. Türkler hakkındaki olumsuz imajın silinmesi, Anadolu'ya sahip çıkma isteği, Batı medeniyetinden faydalanabilmek için tarihten yararlanarak

86. İğdemir, *a.g.e.*, s.79.

87. Behar, *a.g.e.*, s.173.

88. Daha 1925'te kurulan Türkiye Antropolojik Araştırmalar Merkezi antropolojik, filolojik ve arkeolojik bulgular ışığında "Türk ırkı" ve Türk Tipi" üzerine Türk Tarih Tezine uygun görüşler yayınlayarak bu tür çalışmaların alt yapısını hazırlıyordu. Bkz. Türkdogan, *Kemalist Sistem*, s.331-333.

89. İlmî Osmanlı tarihçiliği, ileride "Köprülü Mektebi" olarak adlandırılacak ekolün çalışmaları ile devam etmiştir. Annales Okulunun izinden giden bu tarihçiler için bkz. Halil Bertay, *Cumhuriyet İdeolojisi ve Köprülü*, İstanbul, 1985, s.80-96.

90. İbrahim Necmi Dilmen, "Türk Tarih Tezinde Güneş Dil Teorisinin Yeri ve Değeri", *İkinci Türk Tarih Kongresi (İstanbul, 20-25 Eylül 1937), Kongrenin Çalışmaları, Kongreye Sunulan Tebliğler*, İstanbul, 1943, s. 85-98. Ayrıca Güneş Dil Teorisi ve Tarih Tezi için daha geniş bilgi için bkz. A. Cevad Emre, *Atatürk'ün İnkılap Hedefi ve Tarih Tezi*, İstanbul, 1956.

ortak bağ kurma arzusu ve Türk toplumunu, "milli-devlet" olarak inşa etme sürecinde,⁹¹ belli bir ideolojik yönelim kazandırmak için tarihten yararlanılmıştır. İnsanların tarihten alabileceği derslerden başlayarak tarihi olayları, bu olayların etkenlerini sorgulayan ve insanların nereden geldikleri konusuyla, "medeniyet ne demektir? Bu işleri bütün dünya ve beşeriyette ilk yapmış ve yaymış insanlar hangi ırktandır? Bu ırkın ilk yurdu neresidir?"⁹² gibi sorular sorulmuştur. Dünya tarihindeki boşluklardan yararlanılarak, "Türk" adı çevresinde bir tarih anlayışı şekillendirilmiştir. 1932 yılında toplanan I. Türk Tarih Kongresinde, İnan tarafından "medeniyetin ilk çıkış yeri ve beşiği Orta Asya'dır. Brakisefal ve beyaz ırkın ilk yurdu Orta Asya'dır. Türkler Brakisefal ve beyaz ırktan olup, anayurtları Orta Asya'dır. İlk medeniyetin yaratıcısı Türkler olmuştur. Orta Asya'dan kuraklık yüzünden göç eden Türklerin bir kısmı aralıklarla Anadolu'ya göç etmişlerdir. Böylece medeniyet dünyaya Türkler tarafından yayıldığı gibi, Anadolu'nun ilk otokton halkı Orta Asya'dan gelen Türklerdir"⁹³ açıklanan ve üzerinde yoğunlaşılacak görüşler, Türk Tarih Tezine resmi bir nitelik kazandırmıştır. Türk Tarih Tezi, Osmanlı hanedan tarihi anlayışına olduğu kadar, Avrupa'nın "eurocentrique"(Avrupa-merkezli) tarih anlayışına da bir tepki olarak dile getirildiği görülebilir.

Türk Tarih Tezi, tarihte medeniyet, kültür ve devlet kurmanın Türklere özgü olduğu, tarihi gelişim çizgisindeki derin boşlukların Türk imajı çevresinde spekülasyon biçiminde doldurulduğu, Tarih öncesi varlığı konusunda çok şüpheli toplum ve devletlerin ilim-dışı icad edildiği, arkeolojik ve antropolojik verilerin çekincelemeden kullanılması ve tarihi hakikatler gibi algılanması noktalarında eleştiriye uğramıştır. Bu eleştirilerin yanı sıra "görevlendirilmiş" tarihçilerce⁹⁴ tarihin ideolojik malzemeye dönüştürülmesi, İslam tarihi hakkında önyargılı davranılması ve Osmanlı tarihinin dışlanması gibi ana temalar üzerinde de tartışma konusu olmuştur. Tarihin gelişim çizgisine müdahale edildiği ve bunun yanlış sonuçlar vereceği ve tarih eğitimine olumsuz katkılar sağlayacağı sürekli dile getirilmiştir.

Avrupa'da arkeoloji, antropoloji ve filolojinin bulgularına dayanan bir tarih anlayışı gelişirken Cumhuriyet kadrolarının bundan kaçınmalarını beklemek doğru olmasa gerektir.⁹⁵ Hititlerin Cermenliği, Sümerlerin Macarlığı gibi zorlama tezlerin batıda savunulduğu dönemde Türklerin tarihinin ve medeniyet kurma vasıflarının abartılarak ileri sürülmesi o döneme göre çok yanlış değildir. Laik ve milliyetçi bir devlet ve toplum oluşturmaya çalışan Atatürk için milli kimlik yaratmada, Osmanlı'nın türdeş olmayan etnik ve kültürel dokusu aşılması güç bir engeldi. Cumhuriyetin Osmanlıya bakışındaki olumsuz tavır yadırgamamak gerekir. Çünkü Osmanlı devletinin yıkılışını yaşayan ve bilinçli bir biçimde Türkçü eğilimleri güçlenen Cumhuriyet kadrolarının çok kültürlü bir devletin devamı olmak istemeyecekleri açıktır. Atatürk'ün Afet İnan'a yazdırdığı şu cümleden anlaşılacağı gibi, "işte arkeoloji ve antropoloji o ilimlerin başında gelir. Tarih bu son ilimlerin bulunduğu belgelere dayandıkça temelli olur. Tarihi bu belgelere

91. Türkdoğan, *Kemalist Sistem*, s.107.

92. Afet İnan, "Türk Tarih Kurumunun Kuruluşu Günlerinde Atatürk'ün El Yazısıyla Tashih Edilmiş Bazı Tarih Soruları ve Dikte Ettirdiği Cevaplardan Örnekler", *Tarih Vesikaları Dergisi-Yeni Seri*, cilt:I, sayı:2 (17 Ocak 1958), s.191.

93. Kodaman, *a.g.m.*, s.11.

94. Afet İnan, "Türk Tarih Kurumunun Kuruluş Günlerinde...", s.187.

95. Avrupa'da da benzer eğilimlerin olduğu ve milli devlet ideolojilerinin oluşturulmasında tarih öncesi dönemlerin kullanıldığı üzerine Kemal Kozanoğlu, "Ulusçu Devletin İdeolojisinde Antikçağ", *Toplumsal Tarih*, Cilt: III, Sayı: 18(1995), s.50 vd.

dayanan milletler ki, kendi aslını bulur ve tanır."⁹⁶ bakış açısında pozitif bilimlere keskin bir güven söz konusudur. Bu da Atatürk'ün değil, dönemin Batı tarihçiliğindeki hatalı tutumundan kaynaklanır.

Bugün Türk Tarih Tezinden ne kaldığına bakarsak, tarih ders kitaplarında hala geçerliliğini koruyan Türk göçleri ile uygarlığın gelişimi, batı tarihçiliğinde de varolan, ilk-orta-yeni çağlar bölümlenmesi, Orta Asya ve Anadolu'nun görece eşit değerlendirilmesi, Osmanlı'nın Türk kültürüne yabancılaşması...vb görebiliriz. Ayrıca Etibank, Sümerbank, Hitit anıtı ve Ankara Hitit Vergi Dairesi gibi yer ve kurum isimleri ile zaman zaman gündeme gelen "Türk ırkı"nın tanımlanmasına yönelik spekülasyon tartışmalar Türk Tarih Tezinin izlerini taşımaktadır. Yine de Türk Tarih Tezi, tarih çalışmalarına belli bir yön, programlı çalışma ve bilimsel verilerin kullanılması açılarından faydalı olmuştur. Tarih çalışmalarını derli -toplu hale getirmiş, iyi yetişmiş araştırmacıların ortaya çıkmasını sağlamış ve dar bir alanda da olsa bilimsel tarih çalışmalarının yolunu açmıştır. Günümüzde bile Türk Tarih Tezi üzerine lehte ve aleyhte görüşler öne sürülmekte ve tartışmalar sürmektedir.

96. Afet İnan, *M. K. Atatürk'ten Yazdıklarım*